GUSTAVE DE MOLINARI

VERGETEN VERDEDIGER VAN DE MINIMALE STAAT

– Fleur de Beaufort –

Naar aanleiding van:
Gustave de Molinari, *De avonden in de Rue Saint-Lazare. Gesprekken over de wetten van de economie en over de bescherming van de eigendom*, (vertaling en inleiding door Patrick Stouthuysen), Brussel en Gent, 2014.

'De enige taak van de overheid bestaat er in iedereen de vrije beschikking over zijn eigendom te verzekeren. […] In naam van het eigendomsbeginsel, op basis van het recht dat ik heb om zelf mijn eigendom te beschermen of om me de bescherming te kopen die mij nodig lijkt, vraag ik een *vrije overheid.* […] Ik bedoel daarmee een overheid die het mij mogelijk maakt zelf te bepalen bepaalde diensten te aanvaarden of te weigeren'[1], aldus verdedigt de 'economist' zijn standpunt tegenover de 'socialist' en de 'conservatief' tijdens één van de avondlijke sessies in de Parijse Rue Saint-Lazare, die wordt beschreven door Gustave de Molinari in zijn boek *Soirées du rue Saint-Lazare*.

Onlangs verscheen in *de blauwe maandag reeks* van het Liberaal Archief te Gent een Nederlandse vertaling van deze vergeten parel uit het liberale erfgoed. De Brusselse hoogleraar Patrick Stouthuysen verzorgde de vertaling en voorzag het werk van een gedegen inleiding. De twaalf gesprekken zijn zeer leesbaar en voorzien ons anno 2014 van het nodige voer voor discussie. In eerste instantie lijkt De Molinari – waarschijnlijk voor de meesten een volslagen onbekende – toch vooral een utopische wereld te schetsen met de antwoorden van de 'economist', doch voor wie bereid is bij lezing een eindje met de economist op weg te gaan, biedt het boek voldoende inzichten waar we vandaag de dag (ten dele) ons voordeel mee zouden kunnen doen.

Gustave de Molinari

Het leven van Gustave de Molinari begon op 3 maart 1819 in Luik en eindigde maar liefst 93 jaar later op 28 januari 1912 in Adinkerke. Zijn familie had wortels in Spanje en Italië alvorens in 1830 definitief voor België te kiezen. Zelf verbleef De Molinari grote delen van de leven in Parijs, waar hij zich al op jonge leeftijd bekwaamde in de economie en zich bovendien engageerde in de kringen van de zeer liberaal gezinde oppositie. Hij werd lid van de *Société d'Economie Politique*, een vereniging van vrije markt-denkers die in 1842 was opgericht door aanhangers van Jean-Baptiste Say (1767-1821). In 1846 was hij bovendien betrokken bij de oprichting van de *Association pour la liberté des échanges*. Via deze organisatie kwam De Molinari in contact met Richard Cobden, de Britse mede-oprichter van de *Anti-Corn Law League*, die eveneens vrijhandel propageerde.[2]

De Molinari, die als journalist, publicist en docent politieke economie werkzaam was, behoorde tot de kringen van de School van Parijs, die was beïnvloed door het gedachtengoed van Say en Jeremy Bentham (1748-1832). Centraal stond daarbij steeds de gedachte dat de overheid zich diende te onthouden van verstorende bemoeienissen met het vrije spel der maatschappelijke krachten. In haar pleidooien richtte de School zich zowel tegen links – het socialisme – als tegen rechts – het conservatisme. Daarbij werden de aanhangers van de Parijse School gedreven door hun strijd tegen overheidsinmenging en protectionisme en voor marktwerking en vrijhandel. Als gevolg van de depressie in de jaren 1870 nam de invloed van de Parijse School na 1880 af. In het economisch klimaat van die tijd was het vrije marktdenken lastig in te passen, bovendien wonnen de liberale groeperingen die juist opriepen tot meer overheidsingrijpen in die periode aan kracht.

Zelf zou De Molinari nooit politiek actief worden, al stelde hij zich in België eenmaal kandidaat voor de liberalen. In 1851 keerde hij tijdelijk terug naar zijn geboorteland België, waar hij met andere liberale economen onder meer actief was in de Belgische evenknie van de *Anti-Corn Law League*, de in 1846 ontstane *L'association belge pour la liberté commerciale*. Voorts was hij betrokken bij de oprichting van zowel *L'économiste belge – Journal des réformes économiques et administratives* als *Société belge d'économie politique*, beide nadrukkelijk niet partijpolitiek gebonden, maar onmiskenbare spreekbuizen van klassiek-liberale gedachten.

Recht op eigendom

'Eigendom vloeit voort uit een natuurlijk instinct dat eigen is aan ieder mens. Dat instinct gaat aan de rede vooraf en toont de mens dat hij de eigenaar is over zijn persoon en dat hij vrij kan beschikken over zijn vermogens, zowel deze die niet, als deze die wel van hem kunnen worden gescheiden. […] De mens is verplicht te produceren, wil hij kunnen consumeren. Door te produceren, investeert hij bepaalde fysieke, morele en intellectuele krachten. De producten die hij maakt, *bevatten* de krachten die hij er in investeert. Maar die krachten, die nu van hem zijn gescheiden, houden daarmee niet op zijn eigendom te zijn. Ons geweten maakt dat verschil ook niet en veroordeelt zonder onderscheid zowel de aantastingen van de *interne* als de *externe eigendom*.'[3]

Het recht op eigendom is voor De Molinari van fundamenteel belang voor de rechtvaardigheid in een samenleving en wat hij noemt de beginselen van het nut. Indien aan mensen het eigendomsrecht – geheel of ten dele – wordt ontzegd over de producten van hun arbeid zal uiteindelijk de productie stilvallen. De individuele inspanningen van mensen zullen afnemen of zelfs helemaal verdwijnen, indien het motief dat mensen aanspoort tot het ondernemen van die activiteiten wordt verzwakt. Het rotsvaste geloof van De Molinari in het vrije spel der maatschappelijke krachten – ook daar waar het onderling respect voor elkaars eigendom betreft – doet voor ons utopisch aan.

In antwoord op de vraag van de socialist of niet juist het feit dat er een maatschappelijke organisatie bestaat maakt dat mensen hun eigendommen beschermd weten, schetst De Molinari zijn ideale wereld van de staatloze vrije markt. Er is, aldus de Molinari, geen enkele noodzaak om productie, distributie of ruilverkeer van hogerhand in goede banen te leiden. In feite bestaat het herverdelings- en beschermingsmechanisme dat mensen met behulp van de staat in leven willen roepen al van nature. Eventuele problemen ontstaan juist wanneer een overheid zich ermee gaat bemoeien. 'Laat de eigenaars hun gang gaan, maak ruimte voor eigendom en alles valt in zijn plooi.'[4]

De hardnekkigheid waarmee De Molinari hierin gelooft is naïef te noemen. Toch heeft hij zonder meer een punt wanneer hij stelt dat overheidsingrijpen vaak – onbedoelde – negatieve neveneffecten heeft, die ook weer om correctie vragen. Aldus wordt ingrijpen op ingrijpen en beleid op beleid gestapeld, met alle verstikkende gevolgen van de individuele vrijheid van dien. Dat inzicht kunnen lezers ook vandaag de dag nog aan De Molinari ontlenen en zich ter harte nemen.

Overigens gaat De Molinari heel ver in het respecteren van wat hij noemt extern eigendom – de vruchten van onze arbeid. Daar waar materieel eigendom langdurig, zo niet voor altijd, wordt erkend – zij het dat met belastingen delen worden afgeroomd – wordt aan immaterieel eigendom slechts een beperkte periode erkenning gegeven. Voor de Molinari bestaat er geen verschil tussen het bezit van een huis of een stuk grond of het eigendomsrecht over een muzikale compositie of een specifieke uitvinding. Zodra een individu inspanning heeft geleverd en waarde heeft gecreëerd komt hem het eigendomsrecht onverkort voor eeuwig toe.

Het armoedevraagstuk

Eén van de negentiende-eeuwse vraagstukken bij uitstek was dat van de armoede en de armenzorg. Geleidelijk ontstond bij velen het idee dat de overheid te hulp moest worden geroepen om de nood onder de allerarmsten te lenigen. De Molinari komt, niet geheel verrassend, met een eigen visie op dit probleem. De weldadigheidsinstellingen die met geld van de belastingbetaler worden betaald vormen één van de grootste bedreigingen voor eigendom. Rechtlijnig als hij was legt De Molinari onder verwijzing naar het werk van Thomas Malthus uit dat indien men de natuur en de economische wetten op z'n beloop zou laten arbeidsoverschotten en lage lonen onherroepelijk tot hogere sterftecijfers en lagere geboortecijfers zouden leiden, waarna de schaarser geworden arbeid uiteindelijk weer voor hogere lonen zal zorgen. Hoe juist misschien ook in theorie, in de praktijk wordt een dergelijke stellingname toch veeleer als moreel verwerpelijk gezien. Echter De Molinari meent dat economisten zich niet met morele vraagstukken moesten bezighouden en daarmee was voor hem de kous af.[5]

Armenzorg is geen taak van de overheid, integendeel; particulier initiatief zou hier veel heilzamer werken. 'Wat doen de *zogezegde* liefdadigheidswerkers? Ze verdelen gratis middelen van bestaan onder de bevolking. Wanneer die bestaansmiddelen bij wet worden voorzien, als ze een *vermogen* worden waarop armen kunnen rekenen, dan zullen zich altijd gegadigden aandienen.'[6] De Molinari waarschuwt reeds voor de aanzuigende werking van armenzorg van staatswege. 'Als u meent voor de armen te moeten zorgen zoals de herder voor zijn schaapjes, dan ontneemt u die armen hun individuele verantwoordelijkheid. Denkt u dat de arbeider dan nog werkzaam zal zijn en spaarzaam? Door de verantwoordelijkheidszin uit te schakelen, schakelt u ook

de vooruitziendheid uit.'[7]

Voor zover er armenzorg nodig zou zijn, diende deze door particulieren te worden verzorgd. Zodra de staat zich met armenzorg zou bemoeien, zou ieder particulier initiatief verdwijnen. In de wetenschap dat de overheid voor de armen zorgt en men er via de belastingen al aan heeft meebetaald, zullen particulieren zich op geen enkele wijze meer verantwoordelijk voelen voor de minderbedeelden in de samenleving. Daarnaast was De Molinari ervan overtuigd dat er een fundamenteel onderscheid was tussen particuliere armenzorg en officiële liefdadigheid van overheidswege. 'Particuliere liefdadigheid is altijd noodhulp: ze heeft niet de bedoeling een stabiel en regelmatig inkomen te bezorgen aan een specifiek deel van de bevolking. Bovendien ontneemt ze de armen hun individuele verantwoordelijkheid niet.'[8]

Een belangrijk aspect waar de auteur van *De avonden* nog op wijst in deze discussie, is het gevaar dat armen de liefdadigheid van overheidswege als 'recht' gaan ervaren. Voor hen zullen de voorzieningen in de armenzorg nooit goed genoeg zijn, zij zullen altijd om meer vragen. Bovendien zullen velen onverschillig staan tegenover de anonieme gever en niet de morele plicht ervaren zo min mogelijk beroep te doen op dit 'recht'. Hoe anders is dit bij de particuliere armenzorg waar gever en ontvanger elkaar veelal kennen en ook kunnen aanspreken op hun verantwoordelijkheden. Tot slot maakt reeds De Molinari duidelijk dat in de samenleving niets 'gratis' is; dat er altijd anderen zijn die voor voorzieningen moeten betalen.

Met zijn waarschuwingen toont De Molinari een zeer vooruitziende blik, al was hij niet de enige die in de negentiende eeuw al voorzag tot welke problemen armenzorg van staatswege zou leiden. Zo'n vijftien jaar eerder publiceerde Alexis de Tocqueville zijn *Memoir sur le pauperisme* waarin hij, naar aanleiding van een bezoek aan Groot-Brittannië waar men juist met officiële armenzorg was begonnen, op eenzelfde wijze waarschuwt voor de gevaren van deze vorm van overheidsbemoeienis.

Tot slot

Niet alleen de armenzorg vergt geen bemoeienis van de overheid – of heeft zelfs te lijden onder de goedbedoelde invloed van bovenaf – tal van andere terreinen waar veel liberalen traditioneel toch een taak voor de overheid zien weggelegd laat De Molinari liever aan de markt over. Publieke goederen, waaronder naast (water)wegen, gebouwen, sociale en culturele voorzieningen, ook veiligheid en rechtspraak, kunnen volgens De Molinari veel beter aan de markt worden overgelaten. In marktfalen gelooft de auteur van *De avonden* niet, althans hij besteedt op geen enkele wijze aandacht aan de mogelijkheid dat ook het vrije spel der maatschappelijke krachten nadelige gevolgen zou kunnen hebben.

Het rotsvaste vertrouwen van de negentiende-eeuwse denker is ontwapenend en naïef tegelijk. Als gevolg daarvan mist de lezer aan het einde van het boek de realiteitszin die liberalen veelal eigen is. In theorie gaan de ideeën van De Molinari natuurlijk in veel liberalen als Gods woord in een ouderling, doch de praktijk is altijd weerbarstiger en vraagt ook van liberalen om gepaste antwoorden die nadrukkelijk ook binnen de algemeen geaccepteerde morele kaders passen. Soms kan een klus beter aan de markt worden overgelaten, doch soms is de overheid de meest aangewezen partij.

Desalniettemin kunnen liberalen ook vandaag de dag hun voordeel doen met belangrijke elementen uit het werk van De Molinari. Al was het maar om hun eigen ideeën op een hoger plan te brengen. Veel van de problemen van overheidsingrijpen die door De Molinari worden aangestipt ervaren wij vandaag de dag zeer nadrukkelijk – daarin had de negentiende-eeuwse econoom gewoon gelijk. Het zoeken naar oplossingen – waarbij het antwoord niet alleen zal kunnen zijn: 'laat het aan de markt over' – is en blijft een mooie uitdaging.

Drs. F.D. de Beaufort is wetenschappelijk medewerker van de Prof. Mr. B.M. TeldersStichting en lid van de redactie van Liberaal Reveil.

Noten:

1) Gustave de Molinari, *De avonden in de Rue Saint-Lazare. Gesprekken over de wetten van de economie en over de bescherming van de eigendom,* (vertaling en inleiding door Patrick Stouthuysen), Brussel en Gent, 2014, pp. 192-193.
2) Zie voor een meer uitvoerige beschrijving van het leven van Gustave de Molinari: Patrick Stouthuysen, 'Gustave de Molinari (1819-1912) en de minimale staat', in: De Molinari, *De avonden in de Rue Saint-Lazare*, pp. 6-33.
3) De Molinari, *De avonden in de Rue Saint-Lazare*, p. 63.
4) Ibidem, p. 66.
5) Ibidem, p. 179.
6) Ibidem, p. 182.
7) Ibidem, pp. 182-183.
8) Ibidem, p. 184.

Zojuist verschenen:

Het Nederlandse liberalisme had niet bestaan zonder het vaak moedige en eigenzinnige optreden van de 'vrij-liberalen' in de negentiende en vroege twintigste eeuw. Een serie portretten van nog altijd bekende staatsmannen, zoals Samuel van Houten, én liberalen die ten onrechte in de vergetelheid zijn geraakt.

Eigenzinnige liberalen. Onafhankelijk denkende politici in Nederland
Fleur de Beaufort, Joop van den Berg en Patrick van Schie
Uitgeverij Boom, 268 pagina's
Te koop in de boekhandel voor € 19,90

TeldersStichting
omdat kennis ertoe doet